

Bosarps kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

MAX LASERNA 2016-12-05

Max Laserna
Byggnadsantikvarie

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Bosarps kyrka

Östra Onsjö församling, Frosta kontrakt, Lunds stift,
Bosarps socken, Eslöv Bosarp 5:8, Eslövs kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Bosarp ligger i fullåkersbygden strax norr om Eslöv. Kyrkan ligger mellan Bosarps gamla bykärna och den lilla byn Öslöv, ett par hundra meter norr om kyrkan.

Jorden kring Bosarp har brukats av människan i tusentals år. Fornfynd i form av boplatser och flintaredskap som yxor och knivar visar att människor var bofasta här redan under äldre stenålder. I området finns även flera bronsåldershögar. Ortsnamnet Bosarp anspelar på mansnamnet Bose och förekommer första gången under 1300-talet och skrevs då Bosatorp (Boses gård). Det äldsta skriftliga belägget för dagens benämning, Bosarp, härrör från 1459. Under efterföljande århundraden förekommer även varianter som Boserup och Bosserupp.

Gårdarna i Bosarp ägdes under medeltiden av domkyrkan, kyrkan och senare av adeln och kungen. Först under 1700-talet gavs bönderna i Bosarp möjlighet att köpa loss gårdarna de brukade.

Flygbild över Bosarp tagen från väster. På andra sidan vägen ligger den gamla skolan och i bildens bortre del ser man rullstensåsen Bosarps jär som en grön kil genom landskapet. Foto: Pär-Martin Hedberg, 2014.

Enligt 1815 års Rekognosceringskarta låg byn vid fyrvägs korsningen strax norr om den medeltida kyrkan. Området söder om kyrkan utgjordes av sankmarker. Skifteskartan som upprättades 1837 visar att byn bevarat den tidigare utsträckningen. Byn bestod efter skiftet av åtta kringbyggda gårdar samt två mindre gårdar och ett antal gatehus.

När Bosarps romanska kyrkan revs 1867 valde församlingen att låta uppföra sin nya helgedom ca 500 meter norr om den gamla kyrkplatsen, vilket innebar att kyrkans nya placering var avskild från kyrkbyn. Bebyggelsen har i övrigt behållit mycket av den struktur byn hade vid 1800-talets början.

Vid byns södra del löper Bosarps jär, en så kallad ”getrygg”, bildad av inlandsisens smältvattenströmmar. Den ädellövskogsklädda rullstensåsen skyddas som naturreservat. På jären finns en kägelformig håla, ”Rövarehålan”, vilken enligt den lokala traditionen ska ha varit tillhåll för ett rövarband. Det sägs att en kopparkittel med en skatt finns nergrävd i hålan. Flera lär ha grävt efter skatten och någon enstaka till och med fått tag i kopparkitteln, men då tystnad måste råda under upptagandet och lycksökaren inte kunnat hålla mun har skatten återigen försvunnit. Varje långfredagsmorgon kan man enligt sägnen höra sång och musik i Rövarehålan.

Bosarps kyrka fotograferad 1944. Spiran var ännu klädd med stickspån och långhusets och korets takfall med papp. Foto: Oscar Halldin 1944 (ATA).

*Koret och väggarnas nedre del dekorerades 1913 med målerier i nationalromantisk stil.
Foto taget 1944. (ATA)*

Kyrkobyggnaden

Under medeltiden låg Bosarps kyrka några hundra meter söder om den nuvarande kyrkan och bestod av långhus, lägre och smalare kor med absid i öster samt torn i väster. Under 1400-talet tillfogades ett vapenhus i söder. Den kraftigt ökande befolkningmängden under 1800-talet ledde på många håll i landet, inte minst i Skåne, till att många medeltida kyrkor genomgick omfattande om- och tillbyggnader eller i många fall revs till förmån för nyuppförda kyrkor. Så skedde även i Bosarp där den romanska kyrkan revs 1867. Den nya kyrkan, som delvis restes med återvunnet byggnadsmaterial från den gamla kyrkan, ritades och uppfördes 1868 av byggmästaren Peter Christian Sörensen (1824–1887). Kyrkan försågs med brett långhus, västtorn med spira och kor i öster. Något senare tillkom sakristia och bisättningsrum (nuvarande förråd), exakt när är inte klarlagt men sannolikt relativt snart efter att den nya helgedomen färdigställdes. Grunden till den medeltida kyrkan finns ännu bevarad på den gamla kyrkogården.

1884 inköptes kyrkans första orgel i form av ett orgelharmonium. I slutet av 1800-talet installerades två värmeugnar och 1902 ersattes orgelharmoniet av en piporgel.

Den första stora ombyggnaden genomfördes 1913. De slutna bänkkvarteren som tidigare gick hela vägen ut till långhusmurarna revs till förmån för en ny öppen bänkinredning med gångar längs ytterväggarna. Dagens altare av polerad svart granit

skänktes till kyrkan liksom glasmålningarna i koret. De sistnämnda utfördes av Anders Nilsson från Lund. Kyrkorummet fick ny färgsättning med väggar i sandstenston och dekorativt måleri i koret och på väggarnas nedre del. Den fasta träinredningen ekådrades. Restaureringen blev omskriven i pressen som ”Den olagliga kyrkoreparationen i Bosarp” (Södra Skåne 1914-11-06) vilket kom sig av att församlingen lät genomföra arbetena utan att konsultera varken arkitekt eller berörda myndigheterna. Kyrkoherden och kyrkorådet dömdes året därpå till böter för förseelsen, men församlingen tycks emellertid ha varit nöjd med restaureringen och böterna betalades ur kyrkokassan.

Den andra stora restaureringen genomfördes 1952–53. Väggar och tak vitmålades och inredningen fick ny färgsättning i ljusa toner. Långhusets två främsta bänkrader togs bort och en ny värmeanläggning med radiatorer och bänkvärmare installerades, varpå de två äldre skorstenarna revs. En ny orgel införskaffades, tillverkad av Flentorp Orgelbouw Zaandam. Utvändigt putsades kyrkan om och taken, som tidigare varit pappklädda, belades med rött enkupigt tegel från Veberöd. Tornets plåtbeklädnad hade tillkommit tre år tidigare, 1949. Solbänkarna kläddes in med kopparplåt och kyrkan försågs med nya kopparbeslagna ytterdörrar.

I slutet av 1970-talet inreddes utrymmena under orgelläktaren i väster med kapprum, RWC och förrådsutrymmen. I början av 1980-talet isolerades valven med mineralull och kyrkans murar dränerades. Fasaderna putsades om med hydrauliskt kalkbruk som avfärgades med kalkfärg bortsett från tornet, som avfärgades med KC-färg. Interiört höjdes orgelläktarens barriär.

I början av 1990-talet hade kyrkan problem med mögel och dålig lukt. En interiör ombyggnad genomfördes där golvet dränerades och den fasta träinredningen återfick sin ursprungliga ekådring. Arbetena leddes av Uno Nilsson vid K-Konsult.

2009 restaurerades kyrkans exteriör. Fasaderna putsades om och långhusets norra takfall lades om. Spirans dubbel-falsade beklädnad av galvad plåt ersattes av enkelfalsad järnplåt och krönkorset av ek kläddes in med zinkplåt.

Exteriör

Kyrkans planform utgörs av västtorn, rektangulärt långhus samt något smalare och lägre rakslutat kor i öster med sidobyggnader för sakristia och förråd. Sannolikt vilar den på en kallmurad

Västportalens omfattning kröns av en trappstegsgavel.

Kyrkan sedd från norr.

naturstensgrund. Socken är utförd i gråputsad kluven granit och gråsten. Murverken är uppförda dels med kluvna granitblock från uppförandetiden, dels med tuktad kalk-, sand- och gråsten som återanvänts från den medeltida kyrkan. Tornets övre parti är murat med maskinslaget tegel liksom muröppningarnas omfattningar och den dubbla tandsnittsfrisen som löper längs med långhusets, tornets och korets takfot. Kortillbyggnaderna är båda uppförda med handslaget tegel.

Fasaderna är spritputsade med slätputsade omfattningar kring dörrar och fönster. Takfotsgesimsen är spritputsad och murad i tre språng med dubbel tandsnittsfris i två liv nederst.

Tornet har tre våningar och kvadratisk planform. Västentrén markeras med en trappstegsformad portalomfattning. Ovanför den stickbågiga kopparbeslagna dörren sitter en minnestavla med förgyllda siffror som bildar årtalet 1868. Mitt på fasaden finns ett runt fönster med utstrålande spröjs, strax ovanför detta återfinns tornets västra ljudöppning. Såväl den norra som den södra fasaden är försedda med runda blindfönster och rundbågiga ljudöppningar samt rundbågiga fönster nertill, det norra är emellertid ett bildfönster. Den skivtäckta tornspiran kröns av ett plåtinklätt kors.

Långhusfasaderna bryts upp av fem rundbågiga fönster åt norr och söder. Fönstren är utförda i brunmålat gjutjärn som fästs direkt i murverket. Överst bildar spröjsen ett

spetsbågigt mönster med en cirkel högst upp. Solbänkarna är avtäckta med kopparplåt.

Korets östra gavel har två rundbågiga fönster nertill vilka försågs med blyinfattade glasmålningar 1913. Centralt på östfasaden finns ett runt blindfönster av samma typ som på tornet. De båda korutbyggnaderna saknar tandsnittsgesims och är försedda med varsin dörr i söder respektive norr, vilka saknar markerade omfattningar. Utbyggnaderna finns med på originalritningen från 1866, men vid murverksundersökningen 1989 gjordes bedömningen att de bör ha tillkommit efter kyrkans uppförande.

Interiör

Kyrkan nås via västportalen som leder in till vapenhuset i tornets bottenvåning. Kyrkportens insida är ådringsmålad och har tre fyllningar i varje dörrblad. Golvet är belagt med åttkantiga gula plattor med mindre svarta kvadrater emellan. I den södra delen står två romanska gravhällar och en gravhäll från 1700-talet uppställda. Golvet är i denna del belagt med gråsvart kalksten av varierande storlek. En trätrappa som leder upp i tornet och ingången till långhusvinden löper längs rummets norra sida. Två träbjälkar bär upp det vitputsade taket. En pardörr med tre fyllningar i varje dörrblad och glasat övre parti leder in till kyrkorummet.

Det treskeppiga kyrkorummet har rektangulär planform med öppen bänkinredning på ömse sidor om mittgången. Tolv kvadratiska träpelare med bas och kapitäl bär upp

Kyrkan sedd från väster.

längsgående bjälkar på vilka långhusets tunnvalv vilar. Pelarsystemet är ekådrat i likhet med bänkinredning och läktarbarriär. Sidoskeppen har plana tak, vilka liksom tunnvalv och väggar är vitmålade. Bänkinredningen står på brunlaserade trägolv, i övrigt är golven belagda med åttkantigt gult tegel med mindre svarta kvadrater i hörnen. De stora rundbågiga gjutjärnsfönstren förser kyrkorummet med dagsljus. Den elektriska belysningen utgörs av tre ljuskronor i mässing som hänger över mittgången samt av sex mässingslampetter på långhusväggarna.

Orgelläktaren upptar hela långhusets bredd och vilar på pelare med kvadratisk bas, fasade kanter och enkelt utformade kapitäl med profilerad list, samt genom infästningar i vägg. Barriären består av ett enkelt ramverk med fyllningar och ett järnräcke upptill. Orgelns ryggpositiv bryter upp barriären i mitten. En förgylld list löper längs arkitravens övre del och valda detaljer är målade i rött och grönt. Under läktarens norra del finns en RWC och under den södra ett bord och stolar för kyrkkaffe.

I mittgångens ände står ett enkelt träaltare på en korsprydd matta. I det nordöstra hörnet står den medeltida dopfunten och ett dopaltare. Predikstolen är fäst i den östra pelaren mot väggen och nås från sakristian via en öppning i långhusets östmur. Två trappsteg i kalksten leder upp till koret som till största del upptas av den genombrutna altarringen. En marmorerad och förgylld rundbåge ramar in de två blyinfattade korfönstren mot öster. Glasmålningarna utfördes 1913 av konstnären Anders Nilsson

Kyrkorummet sett från öster.

från Lund och föreställer uppståndelsen till höger och bebådelsen till vänster. Två rundbågiga dörrnischer leder in till ett förråd (tidigare bisättningsrum) åt norr och till sakristian åt söder.

Inredning och inventarier

Altaret är tillverkat i polerad svart kalksten med utkragande altarskiva och skänktes till kyrkan av Bengta Hansson i Kärrstorp i samband med restaureringen 1913. Framtill finns förgylld dekor bestående av ett kors med bokstäverna IHS som omges av strålgans. Korset flankeras av två förgyllda stiliserade veteax. Mitt på altaret står ett brunmålat krucifix tillverkat av Nils Jörgen Andersson 1913.

Altarringen är kvadratisk med rundade kanter och grindar åt söder och norr. Räckverket är ekådrat och har förgyllda trepass upptill. Hand- och knäfall är klädda med vinröd sammet.

Dopfunten som är placerad i långhusets nordöstra hörn tros ha huggits omkring år 1200 av den så kallade Hylliegruppen, vars funtar karaktäriseras av runda cuppor med palmettbård och profilerad kubisk fot. Cuppans nedre del är dekorerad med repstavsornamentik. Sandstenssockeln tillverkas 1994 av stenhuggare Mats Johansson i Dalby.

Koret i öster.

Predikstolen snidades i ek på 1600-talet.

Den medeltida dopfunten tillskrivs den så kallade Hylliegruppen.

Orgeln i ädelträ byggdes 1952 av D.A. Flentrop och har 18 stämmor fördelade på tre manualer och pedal. Ryggpositivet bryter upp läktarbarriärens mitt. Orgelhuset och ryggpositivet flankeras av öppna luckor dekorerade med stjärnstrålar.

Bänkinredningen tillkom i samband med restaureringen 1913 och består av ådringsmålad öppna kvarter placerade på lätt upphöjda trägol. Bänkgavlarna har enkel utformning med voluter vid sittbänkarna och målade spår i den övre delen i rött, grönt och gult. De lutande ryggstöden består av ramverk med enkelt profilerade fyllningar.

Predikstolen är fäst i långhusets sydöstra pelare och nås från sakristian. Den polykromt bemålade korgen är utförd barockstil och snidades i ek under 1600-talet. Bildfälten föreställer de fyra evangelisterna med sina respektive attribut. Matteus med ängeln, Johannes med örnen, Lukas med tjuren och Markus med lejonet. Mellan bildfälten står så kallade karyatider. Korgen pryds nertill och upptill av förgyllda textfält.

Den stora kyrkklockan i malm göts ursprungligen i Helsingör 1655, men göts om 1810. Klockan pryds av textfält, bårder och figurer.

Den *lilla kyrkklockan* göts malm 1784. Klockan hängde tidigare i Gullarps medeltida kyrka vilken revs vid mitten av 1800-talet, varefter den skänktes till Bosarps kyrka. Klockan är dekorerad med figurer, bårder och textband.

Kyrkogård

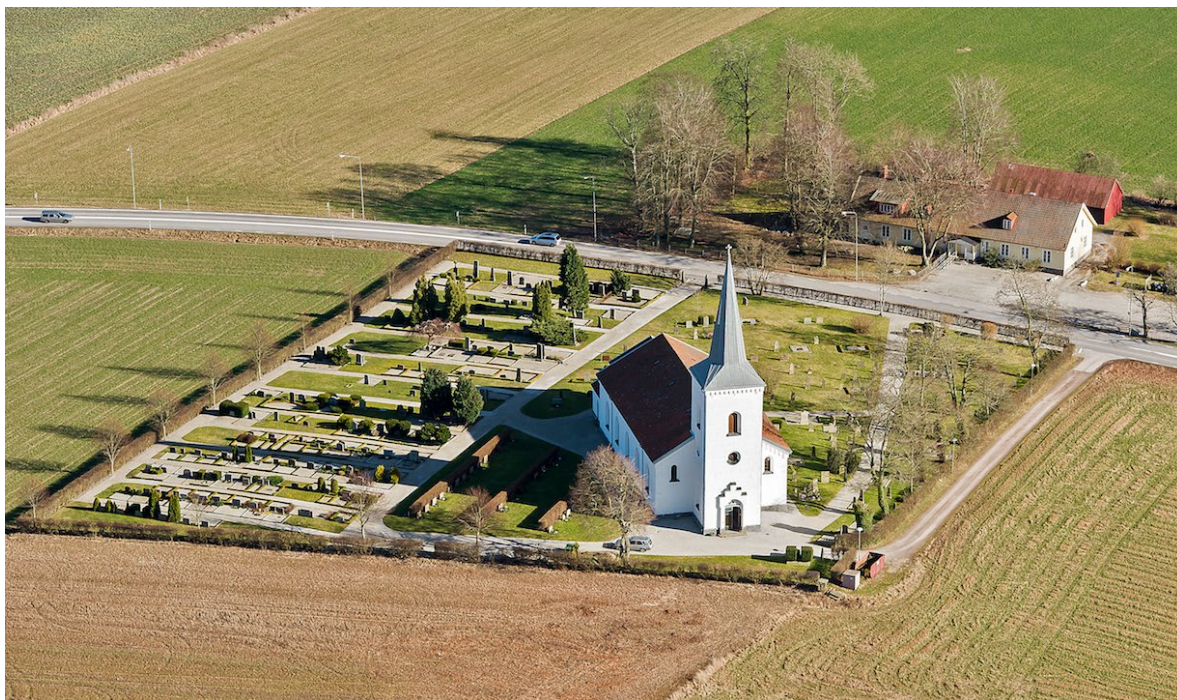
Bosarps gamla kyrkogård ligger på en liten höjd utmed landsvägen mellan Bosarp och Eslöv ett par hundra meter söder om byn. Två korsprydda murpelare markerar den grindförsedda ingången i naturstensmuren som avgränsar kyrkogården åt öster. En grusad gång leder upp till den gamla kyrkplatsen.

Kyrkogården är till största del gräsbevuxen och omges av höga träd som bok, björk och lönn. Här växer också städsegröna växter som buxbom, tuja och idegran. Den romanska kyrkogrunden höjer sig en halvmeter upp ur marken och visar tydligt hur den gamla kyrkan var planlagd. Grunden frilades och restaurerades 1949. Vid samma tidpunkt ordnades kyrkogårdens gamla gravhällar som sägs ha rörts om i samband med rivningen 1867. Flera av dem har daterats till romansk tid. Den kulturhistoriskt sett mest intressanta återfinns i vapenhusets västmur och Framställer Kristus som världsdomare. Under honom syns en figur med två nycklar som flankeras av två män med

Grunden till Bosarps romanska kyrka på den gamla kyrkogården.

Bosarps kyrka och kyrkogård sedd från väster. Foto: Pär-Martin Hedberg, 2014.

varsin bok. På kyrkogårdens västra del finns en minneslund med ett "livsträd" i svart smide. Minneslundan anlades 1997 efter ritningar av Lokal xxx Arkitekter i Stehag. Kyrkogården är ännu i bruk och vid midsommarhelgen hålls årligen en friluftsgudstjänst i den gamla ruinen.

Den nya kyrkogården ligger strax norr om byn och anlades i vinken med landsvägen medan kyrkan som uppfördes i dess sydvästra del grundattes med traditionell öst-västlig orientering. Kyrkogården har tre ingångar, två i öster och en i sydväst. Samtliga är försedda med grindar av smidesjärn med vitmålade franska liljor upptill. Den äldsta delen av kyrkogården ligger söder om kyrkan och utgörs av en gräsbevuxen yta med fritt utplacerade gravar. Merparten är höga vårdar typiska för det sena 1800-talet och tidiga 1900-talet och saknar grusade gravplatser. Somliga gravar omgärdas av smidesstaket eller naturstenspelare med järnkedjor emellan.

Gravkvarteren i kyrkogårdens nordöstra del är anlagd efter rutnätsmönster och består av grusade gångar och en blandning av gräs- och grusgravar. Gravarna delas in med stensatta kanter eller låga buxbomshäckar. Även kvarteren i nordväst, som togs i bruk under slutet av 1920-talet, anlades efter rutnätsmönster med gångsystem i syd-nordlig riktning. Gravstenarna i denna del är främst av lägre typ och omges i huvudsak av grusade gravar. Högre växtlighet som tuja, björk, en och idegran förekommer sporadiskt. Direkt norr om kyrkan finns ett kvarter med gravar från slutet av 1960-talet. Partiet utgörs av en gräsbevuxen yta med tre häckar planterade parallellt med kyrkogårdens sydvästra och nordöstra sidor.

Kulturhistorisk karaktärisering för Bosarps kyrkoanläggning

Bosarps kyrka ligger på en höjd strax norr om den gamla bykärnan där den syns vida omkring i det flacka odlingslandskapet. Vägsträckningarna och bebyggelsestrukturen med kyrkbyns läge har mycket ålderdomliga anor. De många fornfynden och stenåldersboplatserna som återfunnits kring Bosarp vittnar om en lång bebyggelsekontinuitet på platsen. Till skillnad från de flesta andra skånska byar har kyrkan i Bosarp legat avskild från byn, först norr om och efter uppförandet av den nya kyrkan söder om byn.

Den medeltida kyrkan, vars grundsättning finns kvar på den gamla kyrkplatsen, visar på en byggnadsutveckling typisk för de skånska medeltidskyrkorna. Ursprungligen bestod den av långhus, kor och absid, men försågs redan under medeltiden med brett västtorn. Liksom många andra skånska medeltidskyrkor var exteriören dekorerad med kalkmålerier. Under medeltidens senare del tillkom ett vapenhus i söder. Grundmurarna, som frilades och restaurerades i slutet på 1940-talet, visar pedagogiskt kyrkans utbredning och planform. Det medeltida byggnadsmaterialet som återanvändes vid nyuppförandet 1867 har höga byggnadsarkeologiska värden då det berättar om hur den medeltida kyrkan en gång såg ut och de hantverkstekniker som användes för att uppföra den.

Dagens kyrkobyggnad uppfördes under slutet av den nyklassicistiska stilepok som dominerade landets kyrkobyggnade 1760–1860. Ljusa och rymliga kyrkosalar ersatte medeltidens små och dunkla kyrkorum. 1860-talet utgör en brytpunkt där arkitekterna alltmer övergick till den nyromanska och senare till den nygotiska stilen, med domkyrkoarkitekten och senare överintendenten Helgo Zettervall i bräschen. Kyrkans exteriör bevarar i stor utsträckning sitt ursprungliga utförande med ljust putsade fasader och gjutjärnsfönster placerade i rundbågiga muröppningar.

Kyrkorummet karaktäriseras av de tolv pelarna, vars antal anspelar på de tolv apostlarna, och har en disposition som skapar känslan av en treskeppig kyrka. Av den ursprungliga 1800-talsinteriören återstår främst pelarsystemet och orgelläktaren. Kyrkbänkarna, altaret och de konsthistoriskt intressanta glasmålningarna i korfönstren härrör liksom golvbeläggningen av gula höganäsplattor från ombyggnaden 1913. I kyrkorummet finns flera inventarier med särskild betydelse för upplevelsen och förståelsen av kyrkans äldre historia. De romanska gravhällarna i vapenhuset och i synnerhet dopfunten av Hylliegruppen visar på den romanska stenhuggarkonsten och har höga kulturhistoriska värden. Predikstolen i bemålad ek från 1650 visar på barockens högtstående hantverkskunskaper inom träsnideri med höga teknik- och konsthistoriska värden.

Kyrkogården bevarar till stora delar sin 1800-talsprägel med låga buxbomshäckar och grusade gångar och kvarter, men visar samtidigt på 1900-talets ideal med

lägre gravstenar och avskiljande häckar. Flera av de äldre gravvårdarna omges av ursprungliga stensatta kanter och inhägnader av smidesstaket. Den vida utsikten över fälten och åkrarna i norr bidrar med viktiga upplevelsemässiga värden för platsen.

Att tänka på vid förvaltningen av kyrkoanläggningen

- Bosarps kyrka har med sitt fria läge uppe på en höjd viktiga symbolvärden för bygden. Den tusenåriga bebyggelsekontinuiteten kring Bosarp och den välbevarade by- och vägstrukturerna måste beaktas vid alla former av nybyggnader i bymiljön och omkring kyrkan.
- Vid restaureringen 1913 försågs hela koret och nedre delen av kyrkorummets väggar med dekorativt måleri, vilket bör beaktas vid ytskiktsrestaureringar av dessa partier.
- Kyrkogårdens välbevarade strukturer med grindar, grusade gångar och tydligt avläsbara utvidgningshistoria med varierande karaktärer måste beaktas vid alla förslag till ändring samt i det dagliga underhållsarbetet.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap kulturmiljölagen.

Bosarps bytomt före skiftet enligt 1836 års karta är registrerad som fornlämning (Bosarp 19:1), och skyddas enligt kulturmiljölagens 2 kap.

Källor och litteratur

Hadmyr, J: *Underhållsplan för Bosarps kyrka* (2005-10-14), Restaurator AB, Malmö.

Tveiten, H: *Bosarp och Stehag socknars historia och Rönneholm gods historia*, Skånsk kultur 1975.

Jansson, P: *Murverksdokumentation*, Skånes Hembygdsförbund 1989.

Antikvarisktopografiska arkivet, Stockholm.

Historiska kartor: <https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/s/searchresult.html?archive=GEOIN&firstMatchToReturnLMS=1&firstMatchToReturnREG=1&firstMatchToReturnRAK=1&yMin=6194343&xMin=394523&yMax=6195343&xMax=395523>, hämtad 2016-11-28.

Riksantikvarieämbetet Fornsök: www.fmis.raa.se, sökord: Bosarp, hämtad 2016-11-29.

Eslövs kommun: www.eslov.se, sökord: Bosarps jär, hämtad 2016-12-01.

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2016-11-30

Medverkande vid fältinventeringen: Max Laserna och Henrik Nilsson samt John Svensson (kyrkvaktmästare).

Kulturhistorisk karaktäristik och rekommendationer: Max Laserna.

Foto (där inte annat anges): Max Laserna

Rapportsammanställning: Max Laserna, byggnadsantikvarie

Kvalitetsgranskning: Henrik Nilsson, byggnadsantikvarie

Färdigställd: 2016-12-05

Sammanfattning till BeBR

Stomme: Murverk – tegel, munkförband, Murverk – natursten, granit, Murverk – natursten, sandsten, Murverk – natursten, kalksten

Fasadmaterial: Puts – kalkputs,

Fasadkulör: Vit

Takform: Sadeltak, Torntak, Spira

Taktäckningsmaterial: Lertegel – strängpressade enkupiga, Ploåt järn, Plåt, förskjuten hakfals

Antal våningar: 1, vind – oinredd,

Byggnadsdel: Kor – öster, Kor – fullbrett, Torn – västtorn, Sakristia – söder